

PARA & FINANS ANSIKLOPEDİSİ

1
—
A-E

T.C. ZİRAAT BANKASI

İmtiyaz Sahibi : Şeref ÖZGENCİL

Genel Yönetmen : Dr. Deniz GÖKÇE

Yayın Yönetmeni : Erol ÜÇER

Koordinatör : Ahmet C. ÖZKAN

Yayın Kurulu : Şeref ÖZGENCİL
Deniz GÖKÇE
Erol ÜÇER
Osman S. AROLAT
Ahmet C. ÖZKAN
Serpil TEOMAN
Prof. Dr. İlker PARASIZ
Raif BAKOVA
Dr. Can Fuat GÜRLESEL
Melih BULU

Genel Yayın Danışmanları : Prof. Dr. Erdoğan ALKİN
Tevfik ALTINOK
Tuncay ARTUN
Yavuz CANEVI
Cemil ÇAKMAKLI
Gazi ERÇEL
Birkan ERDAL
Prof. Dr. Feridun ERGİN

Fehmi GÜLTEKİN
Dr. Can Fuat GÜRLESEL
Dr. Ali İhsan KARACAN
Yılmaz KARAKOYUNLU
Ekrem KESKİN
Ertuğrul KUMCUOĞLU
Dr. Ali TİGREL
Prof. Dr. Seha TİMİÇ
Prof. Dr. Gül Günver TURAN
Dr. T. Güngör URAS
Prof. Dr. Memduh YAŞA
Zekeriya YILDIRIM

Teknik Yönetmen : Nurcan TÜRKER

Yayına Hazırlayanlar : Serpil TEOMAN
Nurcan TÜRKER
Hakan KOÇ
Didem AKAR
Vecide ŞENER
Filiz ÇİFTÇİ
Rifat GENÇ
H. Levent ERTOP

Düzelti : Nuri KOLKIR
Tekin ERGUN
Figen TURNA

*Bu yayın Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti.
tarafından gerçekleştirilmiştir.*

Birinci Cilt Yazı Kurulu

Doç. Dr. E. Abdülgaffar AĞAOĞLU

Doç. Dr. Vedat AKGİRAY

Prof. Dr. Öztin AKGÜÇ

Yard. Doç. Dr. Kerem ALKİN

U. Oğuz ALTUN

Doç. Dr. Kaya ARDIÇ

Yard. Doç. Dr. M. Hanifi ASLAN

Göksel AŞAN

Ateşan AYBARS

Raif BAKOVA

Can BAYDAROL

Prof. Dr. Ünal BOZKURT

Melih BULU

Doç. Dr. Ali Hakan BÜYÜKLÜ

Cahit BÜYÜKTÜRK

Doç. Dr. Nevin COŞAR

Adalet DEMİRÇELİK

Murat DONDURAN

Dr. Nuran CÖMERT DOYRANGÖL

Dr. Hasan M. EKEN

Prof. Dr. Ercan EREN

Prof. Dr. Feridun ERGİN

Doç. Dr. İhsan ERSAN

Caner ERSOY

Ass. Dr. O. Alpay FİLİZTEKİN

Doç. Dr. Deniz GÖKÇE

Şebnem GÖKÇEOĞLU

Feride GÖNEL

Doç. Dr. Osman GÜRBÜZ

Dr. Can Fuat GÜRLESEL

Doç. Dr. Aysu İNSEL

Prof. Dr. Sema KALAYCIOĞLU

Doç. Dr. Ali İhsan KARACAN

Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK

Prof. Dr. Gülten KAZGAN

Prof. Dr. Haydar KAZGAN

Murad KAYACAN

Prof. Dr. Ahmet KIZIL

Prof. Dr. Erdoğan MOROĞLU

Prof. Dr. Necati MUMCU

Doç. Dr. Gülnur MURATOĞLU

Sadi NEBREKLİ

Ass. Dr. M. Kutluğhan Savaş ÖKTE

Prof. Dr. Murat ÖZYÜKSEL

Prof. Dr. İlker PARASIZ

Dr. Güven SAK

Doç. Dr. Mehmet SÜMER

Selami ŞENGÜL

Prof. Dr. Hülya TALU

Doç. Dr. Fatma TAŞKIN

Dr. Gürman TEVFİK

Mustafa TOSUN

Prof. Dr. Zafer TUNCA

Prof. Dr. İlhan ULUDAĞ

Mehmet UYSAL

Doç. Dr. Sadi UZUNOĞLU

Erol ÜÇER

Doç. Dr. Turan YAY

C. Atilla YEŞİLADA

Ass. Dr. Kamil YILMAZ

Yard. Doç. Dr. Emel YURT

Kaynakça

Federal Deposit Insurance Corporation, "The First Fifty Years", Federal Deposit Insurance Corporation, Washington, DC, 1984.

G. J. Benston, "Deposit Insurance and Bank Failures", *Economic Review*, 1983.

J. Guttentag and R. Herring, "Emergency liquidity assistance for international banks", *Threats to International Financial Stability*, Center for Economic Policy Research, 1987.

Benston, R. G., A. Eisenbeis, P. Horvitz, E. Kane and G. Kaufman, 1986, "Perspectives on Safe and Sound Banking", *American Bankers Association*.

BANK EKSPRES

Bank Ekspres 1992 yılı Nisan ayında kurulmuş bir bankadır. 1994 yılı Mayıs ayında ortaklık yapısında meydana gelen değişimle ana hissedar Garanti Bankası (% 85.40) ve Ereğli Demir Çelik Mensupları Vakfı (% 10.80) olmak üzere kalan hisseler Doğuş Holding ve diğer yatırımcılar arasında paylaşılmıştır. Bankanın Yönetim Kurulu Başkanı Ayhan Şahenk, Genel Müdürü ise Aclan Acar'dır.

Bank Ekspres'in temel saptaması; rekabetin yoğun olduğu bankacılık sektöründe hizmetin müşteriye ulaşma biçiminde bir farklılık yaratmaktır. Hizmetin tanımını müşteri beklentilerini araştırarak yapmak, müşteri ihtiyacını her zaman ön planda tutarak çalışanların tam katkısıyla hızlı, hatasız ve sürekli olarak dünya kalitesinde finansal hizmet sunmak temel ilkesidir. Bireysel, kurumsal ve yatırım bankacılığı alanlarında hizmet sunan Bank Ekspres, müşteri ihtiyaçlarına uygun çözümler üretmeyi, kaliteli hizmet anlayışının temeli olarak görür. Kişilerin ve kurumların ihtiyaç ve beklentileri nelerse bunları bir bütün halinde ele alıp, yine bir bütün halinde çağdaş ve rahat bir ortamda özenle sunulan bir bankacılık anlayışını benimser.

Şu anda 8'i İstanbul'da olmak üzere toplam 11 şube ile hizmet veren bank Ekspres 382 çalışanla sahiptir. Tüm şubelerde ATM olmasının yanı sıra Bank Ekspres ATM kartları (Ekspres Kart) Bank Ekspres şubeleri ve tüm Yapı Kredi Tebankalarında da geçerlidir. Ayrıca Bank Ekspres çekleri Garanti ve Yapı Kre-

di'nin tüm şubelerinde de geçerlidir.

2 Trilyon sermayesi, güçlü ortaklık yapısı ve kaliteli hizmet anlayışıyla Bank Ekspres sektörde az şubeli orta ölçekli bankalar arasında liderliği hedeflemektedir.

BARCLAY ENDEKSİ (Barclay's Index)

İngilizce'de "Barclay's Index" adı ile tanınan bu endeks aslında Yeni Zelanda borsasındaki hisse senetlerinden oluşan bir endeks olup, İngiltere'nin en büyük finansal kuruluşlarından olan Barclay's adını taşır.

DOÇ. DR. DENİZ GÖKÇE

BARDİ

1250-1345 yılları arasında Floransa'da siyasi gücü olan soylu banker ve tüccar aile. Fransa ile İngiltere arasındaki 100 Yıl Savaşları'nda İngiltere'yi desteklemeleri, Floransa'nın savaş açtığı Lucca kentine yardım etmeleri ve Napoli kralının aileye olan borcunu ödemeyeceğini açıklaması 1345'te iflas etmelerine sebebiyet verdi. Bardi ailesi 1357'de İngiltere'de yeniden şirket kurarak bankerliğe devam etmek istediye de eski kudretine bir daha ulaşamadı.

EROL ÜÇER

BARINGS KRİZİ (1890)

Londra'nın ve İngiliz mali tarihinin önemli olaylardan biri Barings Krizi olarak adlandırılan; sterlin tahvil ihracı konusunda sürekli Rothschildlerle rekabet etmekte olan Baring Brothers & Co.'nun yaşadığı likidite sıkıntısıdır.

Francis Barings tarafından 1762 senesinde Londra'da

kurulan şirket geliştirmekte olan dünya ticaretiyle beraber büyümüş ve yeni bir tür finansman tarzı olan tahvilat yolu ile nakit yaratımı işini yaygınlaştırmıştır. Ayrıca Amerikan Bağımsızlık Savaşı gibi savaşları finanse etmiş, 1803'te ABD'nin Louisiana eyaletini satın almasını sağlayacak mali desteği vermiş, hatta 19. yüzyılda Napolyon Fransası'na karşı yapılan savaşlarda İngiliz hükümetini desteklemiştir. Dönemin önemli devlet adamı ve şahsiyetlerinden olan Richelieu'nun "Avrupa'da altı büyük güç vardır: İngiltere, Fransa, Prusya, Avusturya, Rusya ve Baring Brothers" dediği tarihçiler tarafından belirtilmektedir.

1890 senesinde Barings, Arjantinli müşterilerinin adına aracılığını yaptığı tahvil ihracında başarısız olmuş ve Kasım ayı içerisinde yatırımcının güvenindeki büyük sarsılmanın ardından, büyük çoğunluğunu satamadığı Buenos Aires Water Supply and Drainage Co. Ltd.'nin (Buenos Aires Su ve Kanalizasyon Şirketi) tahvil ihracı sonrasında, gerçekleştirilmesi gereken ödemelerini yapamaz duruma düşmüştür.

8 Kasım Cumartesi günü, Barings'in büyük ortağı Lord Revelstoke karşılaştıkları zorlukları Everard Hambro vasıtasıyla İngiliz Merkez Bankası Başkanı William Lidderdale aktarmıştır. Lidderdale'e, toplam olarak 16 milyon sterline ulaşan taahhütleri gözönüne alındığında Baring Brothers desteklenmezse benzeri görülmemiş büyüklükte bir mali krizin yaşanabileceğini farkederek konunun Başbakan'a aktarılabilmesi için Maliye Bakanı ile görüşmüştür. Lidderdale'in söz konusu bankanın kurtarılmasına ilişkin hükümet desteği talebi o tarihe kadar rastlanmamış bir yöntem olup, bir bankanın kamulaştırılması uygulamasından çok farklı olduğundan hükümet zaman kazanmaya çalışmış, ve bu arada söylentiler bütün şehre yayılmıştır. Ayın 14'üne kadar Merkez Bankası tarafından kanuni kayıt ve defterlerin incelenmesi ile, nakte çevrilmesi durumunda Bankanın varlıklarının (aktiflerinin) borçlarından (pasiflerinden) büyük olduğu tespit edilmiştir. Merkez Bankası Başkanı, Maliye Bakanına, ya bir garanti fonu oluşturarak Merkez Bankası'nın riskinin karşılanması, ya da Merkez Bankası'nın hiç müdahale etmeyerek paniğin büyümesine göz yummasını önermiştir. Böyle bir baskı altında hükümet, Merkez Bankası'nın Barings'in batmasını engelleyecek miktarda bir krediyi oluşturabilmesi için bir garanti fonunun oluşturulmasına karar vermiştir. Bunun üzerine Merkez Bankası başkanlığında olmak

üzere 108 banka ve benzeri kuruluş tarafından 17 milyon sterlin toplanmıştır.

Atılan bu adımlar sonrasında plan işe yararmış ve panik önlenmiştir. Sonraki 8 yıl içerisinde piyasalar Barings'in portföyünün nakte dönüştürülmesine imkân verecek mahiyette iyileştikçe borçlar ödenmiştir.

Finans tarihi açısından bu olay birkaç yönden önem taşımaktadır. Bir kere ilk defa bir İngiliz bankasının ödeme gücüne düşmesi yüzünden batmasına izin verilmemiş ve bundan sonra yaşanacak benzeri olaylarda da zor duruma düşen bankaların olabildiğince az zararlar ve kontrollü olarak bu sorunu aşabilmelerine yardımcı olunması prensibi getirilmiştir. Oysa 1866'daki Overend Gurney ve 1878'deki Glasgow Bank'ın neden olduğu krizlerde bu prensibin uygulanamayacağı kadar büyük bir maliyet sözkonusuydu. Öte yandan krize çözüm getirme Merkez Bankası tarafından yönlendirilen bankacılık camiasının ortak bir tavrı olmuştur; bankacılık sektörünün ortak iyiliği için beraber tavır alınması prensibinin ilk ve önemli bir uygulaması olan bu olay nedeniyle İngiliz Merkez Bankası ile diğer bankalar arasında daha önce mevcut olmayan sıkı bir ilişki başlamış ve ileriki tarihlerde kriz dışındaki konularda da karşılıklı işbirliği sürdürülmüştür. Dolayısıyla bu kriz İngiliz Merkez Bankası'nın konumu açısından da bir dönüm noktası olmuştur.

Barings'in 1890'da yaşadığı bu sorunlar işadamlarının kişisel servetlerini korumada sınırlı sorumluluğun yararını göstermiş olmakla beraber bu yeni sahiplik şeklinin yaygınlaşması açısından hızlandırıcı bir etkisi olduğu düşünülmemelidir. Diğer önemli bir gelişme tahvil ve hisse senedi ihraçlarında alt yüklenimci (sub-underwriter) kullanımının yaygınlaşmış olmasıdır. 1890'dan önce çeşitli şekillerde riskin paylaşılarak dağıtılması, uygulanan bir yöntem olmakla beraber Barings olayından sonra daha bir yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Krizin bir diğer ilginç boyutu da Arjantin hükümetinin dış borçlarına ilişkin çözüm önerilerinin görüşülmesi amacıyla bir komite oluşturulmasını İngiliz Merkez Bankası'nın desteklemesiydi. Arjantin'e ait menkul kıymetlerin piyasa fiyatlarındaki iyileşme, Merkez Bankası'nın Barings'e açtığı kredinin geri dönebilmesi için çok büyük bir önem taşımaktaydı. Gerçekten de söz konusu görüşmeler Arjantin'in borç faizi ödemele-

rinin ve Buenos Aires su şebekesi şirketinin aktiflerinin karşılanması için tahvil ihracı ile sonuçlanmıştır. Yarı resmi seviyede de olsa, borç veren bir ülkenin kendi bankacılık sistemini desteklemek amacıyla yabancı bir borçlunun nakit temininin düzenlenmesi yönünde çalışması ilginç bir yaklaşım olarak finans tarihinde yerini almıştır.

MURAT KAYACAN

Kaynakça

Clapham, J., 1944, "The Bank Of England: A History, 1694-1944", Cambridge University Press.

Pressnell, L. S., 1968, "Gold Reserves, Banking Reserves, and the Baring Crisis of 1890", In Essays in Money and Banking in Honour of R.S. Sayers, C.R. Whittlesey and J. S. G. Wilson, Oxford: Clarendon Press.

Ziegler, P., 1988, "The Sixth Great Power: Barings 1762-1929", London, Collins.

BARINGS KRİZİ (1995)

1762 yılında kurulan Barings plc., 1890 yılında Güney Afrika ve Arjantin'de alınan risklerin pazarlanarak zamanında tasfiye edilememesi nedeniyle tüm İngiliz mali sistemini de krize sokarak iflasa sürüklendikten sonra 233 yıllık tarihinde ikinci bir kez 23 Şubat 1995 tarihinde iflasın eşiğine gelmiştir. Bu seferki krizin nedeni, 1994 yılı içinde tüm dünya piyasaları dikkate alındığında toplam sözleşme tutarının 16 trilyon dolara ulaştığı tahmin edilen türev piyasalarda yapılan işlemlerden kaynaklanan büyük kayıplar olmuştur.

İngiliz Kraliyet ailesinin de müşterisi bulunduğu Barings'ın başarısı ve köklü geleneği ile İngiltere'deki yeri, özellikle 19. yüzyılın başlarında Fransa ile yapılan Napolyon Savaşları'nda hükümeti finanse edecek güçte olması ile de daha iyi anlaşılabilir. Yarısi Londra'da yerleşik 4.000 çalışanı ve tüm dünyayı saran uluslararası iş ağı, 1993 senesi sonu itibarıyla 5.6 milyar sterlinlik pasif büyüklüğüne karşılık 5.9 milyar sterlinlik aktif büyüklüğü ve Ekim 1994 itibarıyla ulaştığı 55 milyon sterlinlik kâr ile kriz öncesi finans dünyasında çok özel bir yeri olan Barings'ın 1890 kri-

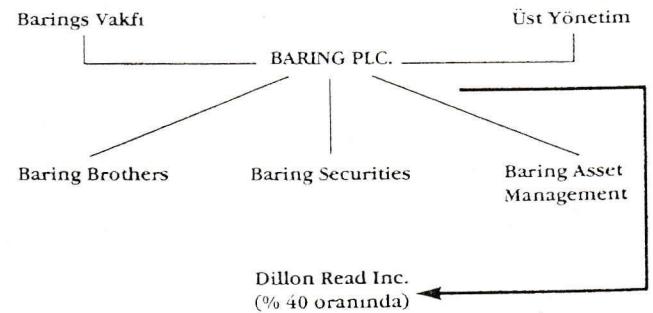
zinden sonraki ikinci doğuşundan sonra eski haline dönebilmesini sağlayan Uzak Doğu ve gelişmekte olan ülkelerdeki piyasalar ne tesadüftür ki iflasına da sebep olmuştur.

233 yıllık bir kurum olan Baring Plc., 23-24 Şubat 1995 tarihinde su yüzüne çıkan ödeyememezlik öncesi yukarıdaki şekilde örgütlenmiş olup, yönetim, aile üyesi üst düzey yöneticiler ve oydan yoksun hissenetlerine sahip Barings Vakfı'nın elindeydi.

Şirketin iflasını istemesi ve İngiliz Merkez Bankası yardımıyla Internationale Nederlanden Groep (ING)'a satılması ile sonuçlanan krizin esas sebebi kurumun Singapur ofisinde vadeli piyasalarda işlemcilik yapan Nicholas Leeson'un almış olduğu pozisyonlardan kaynaklanan ve kurumun sermayesini de aşan zarardır. Yapılan incelemeler sonrasında tespit edildiği gibi kurum içi, Singapur Borsası, Maliye Bakanlığı ve İngiltere Merkez Bankası denetiminden kaçarak yetki aşımıyla yapılan türev piyasa işlemleri sonrasında Barings Plc. 1.39 milyar dolar zarara uğratılmıştır.

Nicholas Leeson aslında Tokyo, Osaka ve Singapur borsalarında işlem görmekte olan Nikkei hisse senedi endeksine dayalı vadeli işlem sözleşmeleri alım-satımı yoluyla düşük riskli arbitraj işlemleri yapmaktaydı. Piyasalar arasındaki çok küçük fiyat farklılıklarından kâr etmeyi amaçlayan bu işlemlerde hacimler çok büyük olmakla beraber düşük kâr potansiyeli söz konusuydu. Arbitraj amaçlı işlemlerde açık pozisyon yaratılmadığı ve gerekirse koruma amaçlı işlemlerle olası riskler sınırlandırıldığı için klasik finans kurumları tarafından genelde bu tip işlemler tercih edilmektedir.

İncelemelere göre bu işlemci 26 Ocak 1995'ten itibaren hızla büyük oranlarda açık pozisyon almaya başlamış ve koruma amaçlı işlemlerle elinde tuttuğu vadeli alım pozisyonlarının riskini de sınırlamadığından

Nicholas Leeson'un Barings adına aldığı pozisyonlar aşağıdaki gibi olmuştur (Şubat 23-24 1995 itibariyle):

Singapore International Monetary Exchange (SIMEX)		
Nikkei Futures	\$ 80.000 Alım	20.000 Sözleşme
Japon Hükümet Tahvili Futurları	\$ 500.000 Satım	Bilinmiyor
Nikkei Futures üzerine Alım opsiyonları	\$ 80.000 Satım	19.000 Sözleşme
Nikkei Futures Üzerine Satım Opsiyonları	\$ 80.000 Satım	19.000 sözleşme
Osaka Stock Exchange (OSE)		
Nikkei 225 Futures	\$ 160.000 Alım	16.928 Sözleşme
Nikkei 225 Satım Opsiyonu	\$ 160.000 Satım	Bilinmiyor
Nikkei 225 Alım Opsiyonu	\$ 160.000 Satım	Bilinmiyor
Tokyo Stock Exchange (TSE)		
Japon Hükümet Tahvili Futurları	\$ 1.000.000 Satım	4.900 Sözleşme
Topix Futures	\$ 135.000 Alım	760 Sözleşme
Tokyo International Financial Futures Market (TIFFE)		
Euroyen Futures	\$ 1.000.000	Bilinmiyor

Japon sermaye piyasasındaki olumsuzluklar nedeniyle hisse senetleri fiyatlarının düşmesi vadeli sözleşmelerinde üzerine yazılmış olduğu Nikkei 225 endeksinde de düşüşe sebebiyet vermiş ve açık pozisyonlar nedeniyle Barings'in Singapur Borsası'ndaki teminat bakiyesi sürekli açık vermeye başlamıştır. 23 Şubat tarihinde söz konusu işlemci ortadan kaybolana kadar hızla devam eden bu süreç Barings'in kayıplar karşısında borsanın teminat tamamlama taleplerini karşılayamaması ile sona ermiştir.

İşlemcinin açıkça Japon hisse senedi piyasasının yükselişi üzerine kumar oynadığı görülmektedir. Fa-

kat Japon hisse senedi piyasası beklentinin aksine 1995'in ilk iki ayında % 13,5 oranında düşüncü, vadeli piyasaların kaldıraç özelliği nedeniyle oluşan zarar çok büyümüş ve yapılan kurtarma çalışmaları sonrasında vade sonu gelmemiş müşteri sözleşmelerinin bir başka aracı kuruma aktarılmasına gerek kalmadan ING bankası tüm zararı ile beraber Barings'i satın almıştır.

Böylece Singapur Borsası'nı sarsacak daha büyük bir kriz yaşanmamış ve sahip oldukları vadeli işlem sözleşmelerinin vade sonu daha gelmemiş olan diğer Barings müşterileri mağdur olmadan sorun çözülmüştür. Fakat bu şekilde bir işlemcinin hem piyasalarda alım - satım işlemlerini gerçekleştirdiği ve hem de muhasebe kayıtlarını istediği gibi düzenleyebildiği bir şirket yapılanmasının, konu üzerinde gerekli hassasiyetin gösterilmemesi durumunda diğer vadeli işlem piyasalarında da görülebileceği korkusuyla bu krizi hazırlayan iç ve dış sistemsel etkenler üzerinde araştırmalar sürdürülmektedir.

MURAT KAYACAN

Kaynakça

The Journal of Derivatives: "Lost Barings: A Tale in Three Parts Concluding with a Lesson", Anne MARIE, Thomas B. Walker sayfa 109-115, sayı 3, no 1, Sonbahar 95.

Türkiye Bankalar Birliği Dergisi "Baring Olayı", Eddie George, sayfa 65-71, sayı 15, Haziran 1995

BASILMIŞ KAİMELER

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk olarak kaime, matbaada basılmış kâğıt evrakı nakdiye olarak 1258 (1843) yılında piyasaya çıkarılmıştır. Bu ilk basılmış kaimelerin ihracındaki amaç, tedavülde bulunan el yazması fakat mühürlü 50, 100, 250, 500 ve 1000 kurusluk kaimeleri değiştirmektir. Zira bu el yazması kaimelerin sahteleri hollaşmaya başlamıştı. İlk basılı kaimeler de taklit edildi. Vilâyetlerde sahtelerin ayrılması zor olduğundan bunların ihracından üç ay sonra yalnız İstanbul'da geçerli olacağı ilan edildi. Bu şekilde basıl-

TUM HAKLARI SAKLIDIR © 1996 CREATIVE YAYINCILIK VE TANITIM LTD. ŞTİ.
İZİN ALINMAKSIZIN KISMEN VEYA TAMAMEN ALINTI YAPILAMAZ.

ISBN - 975-7104-03-5